

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

В умовах сьогодення одним з важливих завдань закладу загальної середньої освіти є виховання свідомого ставлення учнів до свого здоров'я, його збереження та зміцнення, а також формування засад здорового способу життя. Виявлено, що ефективним засобом у реалізації цих завдань є позакласна робота учителя фізичної культури, яка забезпечує необхідні умови для формування в учнів потреб і мотивів до систематичних занять фізичною культурою, умінь і навичок для підтримання високого рівня фізичної і розумової працездатності, рівня здоров'я. В ході дослідження встановлено широкий спектр різноманітних форм, засобів та методів її проведення. Підбір науково обґрунтованих, перевірених на практиці організаційних форм позакласної роботи з фізичної культури та розробка методики їх використання підвищить інтерес в учнів до занять.

Ключові слова: учні, учитель, фізична культура, позакласна робота.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Нині основним завданням фізичного виховання є збереження і розвиток фізичного та інтелектуального потенціалу нації. Між тим, визначається критичний рівень здоров'я і фізичного розвитку учнівської молоді внаслідок зниження рухової активності при зростанні статичного та психоемоційного напруження освітнього процесу, впровадженні комп'ютерних технологій у повсякденний побут, розповсюдженні антисоціальних проявів серед дітей та підлітків. Тому перед державними органами і педагогічною громадськістю постає першочергове завдання – збереження та зміцнення здоров'я школярів, формування в них навичок здорового способу життя.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року наголошено на збільшенні рухового режиму учнів шкільного віку за рахунок уроків фізичної культури, спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи в позаурочний час; удосконалення фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в закладах освіти (розширення кількості спортивних гуртків, секцій і клубів з обов'язковим кадровим, фінансовим, матеріально-технічним забезпеченням їх діяльності) [13].

Одним із важливих завдань сучасної школи є «виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів» (ст.5 Закону України «Про загальну середню освіту»).

Ефективним засобом у розв'язанні цих завдань є позакласна робота з фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти, яка є важливою ланкою в системі фізичного виховання учнів і проводиться відповідно до загальної мети і завдань фізичного виховання, сприяє формуванню фізичного та морального здоров'я, вдосконаленню не лише фізичної, а й психологічної підготовки до активного життя [4]. Вона реалізується у процесі вироблення та вмілого використання відповідних організаційних форм як елемента методичної системи її здійснення. Відбір науково обґрунтованих, перевірених на практиці ефективних форм, розробка методики їх використання в закладах освіти є одним із важливих завдань теорії та практики позакласної роботи з фізичної культури в сучасних умовах.

Така діяльність потребує вчителя з творчим науково-педагогічним мисленням, високою професійною мобільністю, здатністю працювати не лише на уроці фізкультури, а й поза межами класу, школи – під час проведення фізкультурно-масової, оздоровчої-спортивної роботи, готового до самостійного інноваційного пошуку [6].

Тому потребують актуалізації питання сутності та структури позакласної роботи учителя фізичної культури до проведення різних форм позакласної роботи у закладі загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі питання позакласної роботи учителя фізичної культури піднімалися такими авторами: сучасні підходи до організації позакласної роботи учителя фізичної культури розглядали Є. А. Захаріна, Я. С. Фруктова та ін.; умови, зміст та форми її проведення конкретизували І. В. Городинська, О. С. Гончаренко, О. А. Стасенко, М. П. Дейкун, Т. Ю. Круцевич, А. О. Мельник, Б. М. Шиян та ін.; удосконаленням здоров'язбережувальної системи позакласної роботи з фізичного виховання займалися О. А. Архипов, О. М. Воєділов, С. В. Гаркуша, М. О. Носко та ін.

Водночас, важливим для подальшого розуміння сутності та умов вдосконалення позакласної роботи учителя фізичної культури є осмислення і наукове обґрунтування її основних напрямів, змісту і форм.

Мета дослідження – визначити сутність, форми та цільові орієнтири позакласної роботи учителя фізичної культури.

Завдання дослідження

1. Конкретизувати поняття позакласної роботи.
2. Розкрити особливості позакласної роботи учителя фізичної культури.
3. Визначити основні форми позакласної роботи учителя фізичної культури.

Методи дослідження: загальнонаукові (аналіз, синтез, систематизація); праксіметричні (вивчення та узагальнення педагогічного досвіду).

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна Концепція Нової української школи передбачає, що метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності.

У Положенні про загальноосвітній навчальний заклад наголошено на створенні необхідних умов для участі учнів у позакласній та позашкільній роботі, проведенні виховної роботи [12]. Навчання і виховання учнів здійснюється в процесі урочної, позаурочної та позашкільної роботи. Насамперед, потрібно з'ясувати роль позакласної роботи в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти. Аналіз літературних джерел виявив наявність чималої кількості тлумачень терміну «позакласна робота», тому виникає необхідність в уточненні його змісту.

Зокрема, позакласну роботу визначають як:

– складову частину освітнього процесу в школі, одну з форм організації дозвілля учнів, яка організовується й проводиться в позаурочний час органами дитячого самоврядування за активною допомогою й при тактовному керівництві з боку педагогічного колективу, особливо класних керівників, учителів, організаторів позакласної та позашкільної роботи [10; 15];

– організацію педагогом різноманітних видів діяльності школярів у позаурочний час, які забезпечують необхідні умови для соціалізації особистості дитини; для розвитку творчих здібностей учнів; яка організується на основі добровільності, самодіяльності і самоврядування учнів [17];

– вид різноманітної добровільної навчальної діяльності учнів, яка здійснюється на основі як програмного, так і позапрограмного матеріалу під керівництвом вчителя з метою розширення та задоволення їх пізнавальних інтересів, створення стійкої позитивної мотивації до творчої активності [16].

Позакласна робота є єдиною нерегламентованою часом ланкою виховання, через яку, на думку Г. Піднебесової, проходять практично всі діти: місце її функціонування – «школа, у якій держава так чи так регламентує мету, завдання, зміст, методику й діяльність шкільних педагогів, які мають певні правові адміністративні зобов'язання» [5].

Отже, позакласна робота є складовою частиною освітнього процесу в закладі освіти та однією з форм організації дозвілля учнів, а також сукупністю різних видів діяльності. Вона володіє широкими можливостями позитивної дії на учнів для розширення знань, умінь і навичок, сприяє розвитку їх самостійності, індивідуальних здібностей та схильностей, а також задоволення їхніх інтересів, забезпечення розумового і фізичного відпочинку.

Основними принципами організації позакласної роботи є: *науковість* (зміст позакласного заходу має відповідати сучасному стану розвитку – науки); *природовідповідність* (врахування індивідуальних особливостей учнів у ході – вибору форми та методів позакласної роботи); *добровільність* (вільний вибір учнями напрямку, форми та виду діяльності, – освітньої програми, колективу, педагога, наукового керівника тощо); *практична цінність* (дієвість теоретичних знань, можливість формування на їх – основі умінь та навичок, необхідних для розв'язку певних особистісно значимих проблем) [16].

Позакласну роботу учителя фізичної культури ми тлумачимо як *систему організованих занять фізичними вправами в позаурочний час, яка реалізується на добровільних засадах та забезпечує необхідні умови для формування в учнів потреб і мотивів до систематичних занять фізичною культурою, умінь і навичок для підтримання високого рівня фізичної і розумової працездатності, рівня здоров'я.*

Позакласна робота з фізичної культури має надзвичайно великий потенціал у вихованні здорових школярів. Важливо, щоб освітній процес в закладах загальної середньої освіти був спрямований на всебічний гармонійний розвиток учнів, щоб відбувалося формування здорової особистості. Саме ці завдання ефективно реалізуються під час занять фізичною культурою у позаурочний час.

Маємо зазначити, що в нинішніх соціально-економічних умовах позаурочні заняття фізичними вправами є найбільш оптимальним засобом пристосування учнів до змінних умов середовища та як наслідок збереження їх здоров'я. Подібні заняття є економічно вигідними і соціально корисними. Вони

не потребують спеціальних витрат на обладнання і, завдяки вмілому управлінню механізмами впливу занять фізичними вправами на дитячий організм, дають бажаний результат – збереження здоров'я молодого покоління.

Головною вимогою до ефективної організації педагогічного процесу адаптації учнів до фізичних навантажень є компетентність та відповідальне свідоме ставлення вчителів до збереження здоров'я учнів. У процесі позаурочних занять фізичними вправами з метою збереження здоров'я школярів можна використовувати весь доступний арсенал видів рухової активності з врахуванням вікових, статевих та індивідуальних особливостей дітей.

Зміст позакласної виховної роботи з фізичного виховання спрямований не лише на формування стійких мотиваційних установок на здоровий спосіб життя, а й відкриває перед кожним учнем великі можливості для самоствердження, сприяє підвищенню їх самооцінки, поважного ставлення як до себе так і до оточуючих, сприяє вихованню в них самостійності, активності, впевненості, співпереживання, тобто всіх тих якостей, які характеризують особистість з розвинутим почуттям гідності [4].

Стрижневими напрямками позакласної роботи з фізичного виховання, на думку О. Стасенко, повинні бути:

- *фізкультурно-оздоровчий*, що реалізується через фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня (гімнастика перед заняттями, рухливі перерви, години здоров'я, туристичні походи по рідному краю, рухливі ігри на місцевості, самостійні заняття фізичним вправами, фізкультурно-оздоровчі клуби тощо);

- *спортивно-масовий*, котрий втілюється через групові заняття та масові фізкультурні заходи;

- *рекреаційно-відновлювальний*, спрямований на поліпшення стану здоров'я старшокласників через гуртки загальної фізичної підготовки та секції для учнів спеціальної медичної групи, групи здоров'я, дні здоров'я тощо [14].

Позакласна робота з фізичного виховання виконує такі функції:

- *навчальну*, яка не має такого пріоритету як у навчальній діяльності, а носить допоміжний інформаційний характер для більш ефективної реалізації виховної, розвивальної та оздоровчої функцій;

- *виховну*, що стимулює вироблення таких морально-вольових якостей, як: відповідальність, сумлінність, дисциплінованість, наполегливість, рішучість, працелюбність, необхідних для формування умінь і навичок виконання рухової діяльності, дотримання оптимального рухового режиму;

- *розвивальну*, що базується на врахуванні вікових особливостей школярів і полягає у виявленні й розвитку індивідуальних здібностей, схильностей та інтересів учнів шляхом включення в необхідну діяльність;

- *оздоровчу*, яка на основі побудови мотиваційної сфери учнів забезпечує позитивну їх спрямованість на самостійне оздоровлення [18].

На основі аналізу літературних джерел [1; 3; 4; 8;14], виявлено різноманітність організаційних форм позакласної роботи з фізичної культури. Визначено, що основними формами позакласної роботи з фізичного виховання є: гуртки фізкультури, спортивні секції, групи загальної фізичної підготовки, групи здоров'я, змагання, фізкультурно-художні свята, спортивно-художні вечори, масові фізкультурно-оздоровчі й спортивні заходи, дні здоров'я, туристичні походи, екскурсії.

Залучення учнів до означених форм позакласної роботи сприяє підвищенню рухової активності учнів; свідомому ставленню до фізичної культури, а в цілому і до стану свого здоров'я; вихованню потреби до занять фізичною культурою і спортом; удосконаленню рухових вмінь та навичок .

Існують різні класифікації позакласних форм роботи з фізичного виховання в залежності від того, який критерій береться для побудови класифікаційної схеми.

Так, О.С. Гончаренко, організаційні форми позакласної роботи розмежує за такими ознаками: напрямком позакласної спортивної роботи; кількісний склад учасників (індивідуальні, групові, масові); суб'єкт організації (педагоги, учні, співпраця педагогів і учнів); ступінь активності (активні, інтерактивні, пасивні); час (короткотривалі, довготривалі, традиційні); загальні дидактичні принципи (вступні, вивчення та відпрацювання основного програмного матеріалу, підсумкові) [1].

Дослідники [7; 8] позаурочні заняття поділяють на малі і великі форми. До малих форм відносять: ранкова гігієнічна гімнастика, гімнастика до занять, фізкультпаузи і фізкультхвилинки). До великих: самостійні (самодіяльні) тренувальні заняття (ЗФП, атлетична гімнастика, плавання, скейтінг, катання на велосипеді, фітнес, оздоровчий біг, ходьба), що вимагає від учнів певної "фізкультурної грамотності", особливо методичного характеру, для правильної побудови занять, коректного регулювання навантаження, здійснення самоконтролю; заняття, пов'язані з вирішенням завдань оздоровчого або рекреаційного характеру (заняття аеробікою, шейпінгом, ушу, турпоходи, ходьба на лижах, масові ігри тощо).

Проаналізувавши і узагальнивши наукову літературу, наводимо авторське бачення класифікації позакласних форм з фізичної культури (рис. 1).

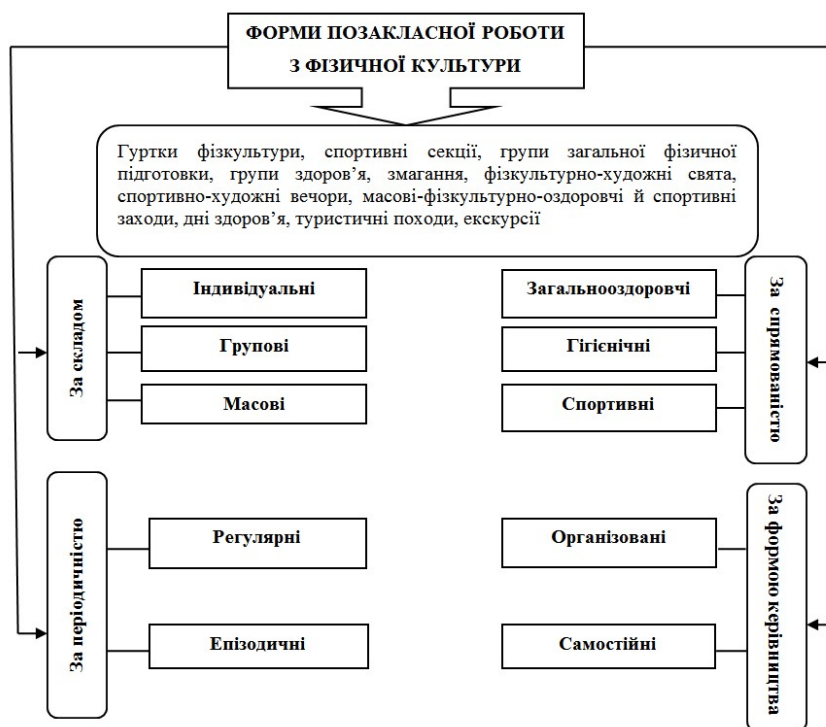

Рис. 1. Класифікація форм позакласної роботи з фізичної культури

Встановлено, що наведені класифікаційні ознаки є взаємопов'язаними, і залежно від підходу одна і та ж форма може бути віднесена до різних груп. Кожна організаційна форма становить собою реальну можливість для вирішення освітніх, оздоровчих та виховних завдань, наповнення її певним змістом, який змінюється залежно від мети освіти.

Для оптимізації позакласної роботи учителів фізичної культури, запропоновано виконання ряду вимог, що впливають на її ефективність: чітке управління організацією і проведенням позакласних занять з фізичної культури і спорту фахівцями, що відповідають лише за даний вид роботи; тісний зв'язок з навчальною роботою як в плані змісту так і в організаційно-методичному плані; доступність занять для широкого кола школярів, різноманітність їх форм; органічне включення позакласної роботи з фізичного виховання в систему всієї позакласної роботи школи; максимальне використання і впорядкування ініціативи школярів, що стосується їх фізичного вдосконалення; використання допомоги батьківської громадськості і спонсорів в плані матеріально-технічного оснащення спортивної бази школи, організації позакласних занять, керівництва секціями, командами тощо [8].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Позакласна робота учителя фізичної культури є оптимальним засобом залучення учнів до систематичних занять фізичною культурою, що сприяє всебічному і гармонійному їх розвитку, поглиблює і розширює знання, підвищує інтерес, збагачує практичними вміннями і навичками здорового способу життя. Вона проводиться для організації вільного часу учнів, його заповнення доцільною руховою діяльністю. Реалізація позакласної роботи буде залежати від готовності і якості підготовки учителя фізичної культури, від правильного підбору відповідних організаційних форм і методики їх проведення. Тому виникає потреба у створенні сприятливих умов для успішного проведення позакласної роботи учителів фізичної культури та у подальшому науковому пошуку більш ефективних засобів, форм і методів її організації. У такому руслі планується проводити подальші дослідження, зосереджувати увагу, зокрема, саме на гуртковій роботі з фізичної культури.

Використані джерела

1. Гончаренко О.С. Організаційні форми і методи позакласної роботи з фізичної культури в навчальних закладах в умовах реалізації компетентнісного підходу. *Педагогічний Альманах*. 2012. Вип. 16. С. 25–29.
2. Городинська І.В. Організаційно-педагогічні умови фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі. Режим доступу: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_57/33.pdf
3. Захаріна Є.А. Сучасні підходи до підготовки майбутніх учителів для проведення позакласної роботи з фізичного виховання. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2013. № 1. С. 54–57.
4. Казнодзей О.В. Позакласна робота з фізичного виховання та їх роль у розвитку почуття гідності в учнів початкових класів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2015. Вип. 5 К (61). С. 111–114.

5. Колесник І. Г. *Позакласна робота старшокласників* / І. Г. Колесник. - К.: Знання, 1967. – 48 с.
6. Крутогорська Н. Ю. Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до виховної роботи в школі з формування здорового способу життя. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2010. Вип. 50 (1). С. 40–51.
7. Круцевич Т.Ю. *Теорія і методика фізичного виховання*. Том 2, Київ: Олімпійська література, 2012. – 368 с.
8. Мельник А. О. Сутнісний зміст позакласної роботи учителів фізичної культури у початковій школі. *Наукові записки (Серія: Педагогічні науки)*. 2015. Вип. 141 (II). С.183–186.
9. Носко М.О., Архипов О.А., Гаркуша С.В., Воєділова О.М., Носко Ю.М. Удосконалення здоров'я-збережувальної системи позакласної та позаурочної роботи з фізичного виховання. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (Серія: Педагогічні науки)*. 2017. №143. С. 291–299.
10. Пічкур М.О., Демченко І.І. Базильчук Л.В. *Методика викладання образотворчого мистецтва: позакласна робота*: Навчальний посібник. 2010. 264 с.
11. Поднебесова Г. Б. Понятие «внеклассной работы» в новых условиях работы школы. Челябинск: ЧГУ, 1995. – 86 с.
12. Положення про загальноосвітній навчальний заклад. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/778-2010-%D0%BF>
13. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
14. Стасенко О.А. Педагогічні умови підвищення фізичної підготовленості учнів старшої школи в позаурочних формах занять. Режим доступу: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Vernatova9/subor/Stasenko.pdf>
15. Фіцула М.М. *Педагогіка: Навчальний посібник*. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. – К.: Акадкмвидав, 2006. 560 с.
16. Фруктова Я.С. Сучасні форми позакласної роботи з учнями. Режим доступу: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_43/39.pdf
17. Шевчук О.Б. Позакласна робота з української літератури як складова професійно-педагогічної діяльності вчителя-словесника. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2013. Серія 16. Вип. 21 (31). С. 237–241.
18. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Навчальна книга. 2008. Частина 1. – 272 с.

Podubinska S.

THE ESSENCE AND STRUCTURE OF THE EXTRA-CURRICULAR ACTIVITY OF THE PHYSICAL EDUCATION TEACHER

In today's conditions, one of the important tasks of the institution of general secondary education is the upbringing of pupils' conscious attitudes towards their health, its preservation and strengthening, as well as the formation of the principles of a healthy lifestyle. It was found out that the effective means in the realization of these tasks are the extra-curricular activity of the Physical Education teacher, which provides the necessary conditions for the formation of the needs and motives of the students for systematic physical training, skills and abilities to maintain a high level of physical and mental performance, and the level of health. In the course of the study, a wide range of different forms, means and methods of its implementation were established. It has a wide range of positive effects on students for the development of knowledge, skills and abilities, contributes to the development of their independence, individual abilities and aptitudes, as well as satisfying their interests, providing mental and physical rest. It is determined that the main forms of extra-curricular activity of the physical education teacher are: workshops of Physical Education, sports sections, groups of general physical training, health groups, competitions, Physical Education and artistic holidays, sports and artistic evenings, mass Physical Education, health and sports events, health days, hiking trips, excursions. The selection of scientifically substantiated, proven in practice organizational forms of extra-curricular activity on physical education and the development of a methodology for their use will increase pupils' interest in classes. Each organizational form is a real opportunity for solving educational and recreational tasks, filling it with a certain content, which varies depending on the purpose of education. It was investigated that the main directions of extra-curricular activity on Physical Education should be: Physical Education, health recreation, sport-mass, recreational and recovering.

Key words: *pupils, teacher, physical education, extra-curricular activity.*

Стаття надійшла до редакції 21.09.2018 р.